

KØRESPORTEN

Dansk Køre Forbund
Protector HKH Prinsesse Benedikte

2 • 2008

April

Gallalandaer fra Kongen af Hannover

Endnu en gang har vognrestauratorerne Stolk i Holland restaureret en vogn i fantastisk kvalitet. Denne gang er der tale om en gallalandaer bygget af Adams og Hooper i London omkring 1825. Første ejer var Kongen af Hannover.

Af Ole Jespersen

Da gallalandaeren kom til Stolks værksted for at blive restaureret, kunne man straks konstatere, at vognen tidligere var meget dårligt istandsat med brug af middelmådige materialer. Polstringen var af kunstlæder og polyester, to helt nye døre var forkert fremstillede af billigt træ og med simple svejsede dørgreb, og vognen var malet meget enkelt i mørke farver. Nogle af metaldelene var på bedste amerikanske måde forkromede. Der var ingen våben efter de oprindelige ejere.

Meget kan være ændret på en 180 år gammel Landauer. Til tider blev der lavet ændringer, kort efter et køretøj blev leveret fra vognfabrikanten, og gennem årene er meget ofte erstattet og opdateret i forbindelse med restaurering. Derfor var det

I 1965 stod vognen endnu i orangeriet i Hannover, men i miserabel stand.

Landaueren var middelmådigt restaureret, da den kom til Stolks værksted.

Vognen i auktionskatalog 1975.

vigtigt at fastslå, hvordan Landauereren havde set ud ved leveringen omkring 1825, for ejeren ønskede den restaureret til oprindelig stand og udseende.

Nødvendig research

For at lave en korrekt restaurering og for at være tro mod det originale håndværk, begynder Stolk altid restaurering med en grundig research.

'Vi begyndte med at søge efter, hvordan vognen kunnen havde set ud. Det var også vigtig for os at få at vide, hvem Landauerens første ejer var. Man kan ikke bare begynde med at restaurere eller male et våben, som man selv synes om. Man kan tillade sig meget med en billig og lige gyldig vogn, men det kan man ikke, når det der er tale om en gallavogn eller statskaret', udtaler Maria Stolk, der sammen med sin mand, søn og et par ansatte driver virksomheden.

Via et stort netværk gik Stolk nu i gang med at indhente oplysninger om Landauereren, og de fandt snart ud af, at vognen var solgt fra samleren Coson i USA. I kataloget fra denne samling var der imidlertid ikke oplysninger om vognens første ejer, men forfatteren og vognhistorikeren Tom Ryder var i besiddelse af sort/hvide billeder af netop denne Landauer, hvor den stod i orangeriet ved det Hannoveranske Hof. Ikke engang der var Landauereren i oprindelige stand, og den manglede dørene, men det var tydeligvis denne vogn.

Kenneth Wheeling fra Carriage Association of America blev kontaktet, og han fortalte, at 8-9 køretøjer fra det Hannoveranske Hof var blevet solgt til Texas i 1967. Blandt disse var flere gallakareter og galla coupéer, men også nogle mere enkle jagtvogne.

Kenneth Wheeling fandt også i sit arkiv en side fra et auktionskatalog fra 1975, hvor vognen som en del af J. Pabsts samling kom på auktion. I auktionskataloget ses Landauereren stadigvæk uden døre. Muligvis gik vognen allerede dengang til Cosons samling, men det vides ikke bestemt.

Langt om længe blev vognen fundet komplet restaureret i kataloget til The Coson Carriage Collection at Beechdale, Pennsylvania 1989.

I 1990'erne blev Landauereren solgt til en hollandsk samler, som nogle år senere ønskede den nyrestaureret hos Stolk.

Rejsevogn eller gallavogn?

Selv om Landauereren umiddelbart lignede en rejsevogn, var trinet på forreste C-fjeder iøjnefaldende. Landauereren havde altså haft en buk. Det kunne have været en gallabuk eller blot en almindelig kuskebuk. Eller måske begge dele til at udskifte?

Bagenden bar præg af, at Landauereren også har været kørt à la d'Aumont.

Der findes billeder, hvor Kongen af Hannover kører firspand med kusk på bukken og med venstre forløber redet af en postillon.

Den eneste detalje, som viser, at Landauereren også har været anvendt til at køre lange afstande, er kuffertbeslagene på taget.

På undersiden af fadingen (vognkassen) var der i hele fadingens længde lavet en not i hver side. Sandsynligvis var det til ekstra sikkerhedsreb, så fadingen kunne blive i balance, hvis C-fjedrene skulle bryde.

I første omgang troede Stolk, at et sådan reb omsyet med læder var mere passende til en rejsevogn end til en Landauer med gallabuk. Men efter research viste det sig, at næsten alle vogne med gallabuk fra det Hannoveranske Hof havde haft sådanne reb. Det må have været et ønske fra den daværende staldmester.

Alle fotos venligst udlånt af: Fa. Stolk, Michiel van Nieuwkerk og Brinkhuis.

Restaureringen begynder

Restaureringen kunne nu begynde, og ved demontering af understellet fandt man imellem træ og jern meget små dele af rød maling og en smule bladguld. Og da kunstlæderpolstringen blev fjernet, stødte man på gamle søm med tråde fra en

Familien Stolk foran det færdige resultat.

ældre blå polstring. Der kom nu besked fra USA, at der var fundet et gammelt dørpanel med det originale våben malet på. Det stammede fra en af de andre tyske kareter, som blev solgt i 1967. Panelet blev købt, og lidt senere dukkede endnu et panel op i England hos Mr. Francis, der er kendt for at male våben på kareter. Det viste sig også at stamme fra det Hannoveranske Hof. Sandsynligvis valgte man i USA at erstatte de originale paneler, men heldigvis dukkede de op igen.

I Frankrig fandt Stolk en original Dress Chariot (galla coupé), og herfra kunne man finde de originale farver og stafferinger.

Der var nu samlet informationer nok til at begynde den egentlige restaurering og genopbygning. I samråd med ejeren valgte man at beholde Landaueren i sin sidste model: à la d'Aumont, så i første omgang blev der ikke lavet gallabuk.

Der blev nu fremstillet to helt nye døre med låse, dørgreb og de originale 'venetian blinds' (jalousi-vinduer) inklusiv lukkesystemer.

For at kunne åbne dørene skal jalousier og glaser slås ned. Kun når jalousier og glaser er forsvundet ned i døren, forsvinder også to jernstænger ind i døren, så den kan åbnes. Dette system er lavet som beskyttelse mod røvere.

Enestående smukt arbejde.

Ved polstring arbejder Stolk sammen med Rudolf Stief i Tyskland. Dette var en stor opgave, for der fandtes intet forbillede. Man vidste kun, at der var brugt blå silke. Men Rudolf Stiefs mangeårige erfaring var en stor hjælp, og i fællesskab blev der fremstillet et helt nyt interiør til vognen.

På billederne vil man måske bemærke, at en så gammel Landauer har kalecher, der ikke kan åbnes så meget som senere byggede modeller.

Landaueren blev malet i de farver som Kongen af Hannover brugte, og nye våben blev malet på. Våbenmalingen var et stort arbejde. Først blev våbenskiltet tegnet på de lakerede paneler, så blev bladguld lagt på, hvorefter selve malingen meget detaljeret blev udført. Et rigtig stort arbejde, men med et spektakulært resultat.

Endeligt blev vognen stafferet med bladguld og tynde sorte linier. Da fading og undervogn hver især var færdige, blev Landaueren samlet igen. Det er ikke et svært eller stort arbejde, men alligevel nervepirrende, fordi restaureringsarbejdet har stået på i meget lang tid, og intet må gå galt ved samlingen.

Nogle vil måske tænke, at Landaueren har engelsk præg og godt kunne stamme fra The Royal Mews i England. Det kan godt være tilfældet, for Storbritanniens konge var også konge af Hannover i perioden 1714 til 1837.

Op til 3.000 timer at restaurere en vogn

Det tager rigtig lang tid at restaurere en vogn op til så højt et niveau, som Stolk gør. Maria Stolk fortæller, at der normalt går mellem 1.500 og 3.000 timer til en totalrestaurering af typer som coaches og gallakøretøjer, og før den egentlige restaurering går i gang, er det ikke ualmindeligt, at 2-3 år går med at researche, lave restaureringsplan, finde de rette materialer osv.

Det er naturligvis kostbart at restaurere en vogn som den omtalte gallalandaauer, men for kunder, der bestiller den type arbejde, handler det ikke om at finde den billigste leverandør, men den bedste løsning. Velhavende vognsamlere ofrer mange penge på, at deres køretøjer får den absolut bedste restaurering.

Nyt d'Aumont seletøj

Ejeren besluttede undervejs i restaureringsforløbet, at der også skulle fremstilles et helt nyt sæt d'Aumont seletøj til vognen. Et originalt seletøj, som havde tilhørt Kongen af Hannover, blev brugt som grundlag, og derefter blev der fremstillet nye seletøjer inklusive alle beslag.

